

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. K   erli adına
Respublika U  aq Kitabxanası

Gəncənin xan  inari – Altay Məmmədov

Altay Məmmədovun 90 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin  h r, qəsəbə, kənd kitabxana filialları   n hazırlanmış metodik vəsait

Bakı – 2020

Tərtibçilər:

**Aynurə Əliyeva
Sevil Əhmədova**

Redaktor:

Könül Ağazadə

**İxtisas redaktoru və
buraxılışa məsul:**

Şəhla Qəmbərova
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Gəncənin xan çinarı – Altay Məmmədov: Altay Məmmədovun 90 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-nin şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F. Köçərli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası; tərt.ed.A.Əliyeva; ixt.red. və burax.məsul Ş. Qəmbərova; red. K. Ağazadə. -Bakı: F. Köçərli ad.Respublika Uşaq Kitabxanası, 2020.- 23s.

©F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası, 2020

Tərtibçidən

İnsanın mənəvi mədəniyyət sahəsində yaratdıqları onun özünə bənzəyir; canlı, şüurlu orqanizm kimi doğulur, böyüyür, inkişaf edir, bəzən xəstələnir, bəzən yenilməz bir qüvvətlə dolu olur, bəzən rəqabətə girir, bəzən məğlub olur.

İnsan ədəbiyyatı-söz sənətini yaratmış və ədəbiyyat da öz qədim və zəngin tarixi boyunca öz yaradıcısı olan insan qarşısında borelu qalmamış, onu kamilləşdirmiş, ucaltmış vəhşi instinktlərdən ayrılmasında müstəsna rol oynamışdır. İnsan ilk sözünü dediyi və tərəf müqabili bu sözü anladığı andan başlayaraq mif, folklor, ədəbiyyat insanın ayrılmaz və vəfalı yol yoldaşı, dostu, sirdaşı, müəllimi olmuşdur.

Dünya xalqlarının ədəbiyyatları içərisində Azərbaycan xalqının ədəbiyyatı həmişə öz zənginliyi və humanist ideyalarının vüsəti ilə seçilmiş və bu seçkinlik indi də davam etməkdədir. Azərbaycan ədəbiyyatına özünəməxsus naxışlarla iz qoyan ədiblərdən biri də Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, Azərbaycanın Əməkdar mədəniyyət işçisi, filologiya elmləri namizədi, istedadlı yazıçı dramaturq Altay Məmmədovdur. Gəncə ədəbi mühitinin qüvvətlənməsində, inkişafında əhəmiyyətli xidmətləri olan, hələ gənclik illərindən yazdığı hədəfinə dəqiq tuşlanan, onu düz ürəyindən vuran satirik, insanların ruhuna təsir edən, müharibənin yaratdığı dəhşətləri göz önünə gətirən realist hekayələri ilə Azərbaycan xalq yazıçılarının, söz sənətkarlarının, həmçinin xalqın rəğbətini qazanmış yazıçı-dramaturq-ədəbiyyatşünas Altay Yusif oğlu Məmmədovun bu il 90 illik yubileyidir. Bu münasibətilə yazılmış vəsaiti işləməyi özümüzə borc bildik. Vəsait iki hissədən ibarətdir. I hissə “Gəncənin xan çınarı – Altay Məmmədov” adlanır və yazıçının həyatından bəhs edir. II hissədə isə onun yaradıcılığından bəhs edən tədbirlərdən söhbət açılır.

Həyat və yaradıcılığı

Altay Yusifoğlu 1930-cu il mayın 15-də Gəncə şəhərində doğulmuşdur. Orada 4 sayılı fəhlə-gənclər məktəbini bitirmiş, 1943-1949-cu illərdə saatsaz şagirdi, usta köməkçisi və usta peşələrində işləmişdir.

H.Zərdabi adına Pedaqoji İnstitutun dil-ədəbiyyat fakültəsinə daxil olmuşdur (1949). Həmin institutu fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasında baş müəllim vəzifəsində saxlanmışdır.

Tələbəlik dövründə “Kirovabad fəhləsi” qəzeti redaksiyasında korrektor, “Gəncə kommunisti” qəzeti redaksiyasında ədəbi işçi vəzifəsində çalışmışdır (1951-1953).

Ədəbi fəaliyyətə 1950-ci ildə “Ədəbiyyat qəzeti” ndə dərc edilən “Fəhləlikdən alimliyə” adlı очерki ilə başlamışdır. Sonra kiçik hekayələri ilə diqqəti cəlb etmişdir. 1953-cü ilin mayından “Kirovabad kommunisti” qəzeti redaksiyasında məsul katib (1955), Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı Gəncə filialının sədri (1962), H.Zərdabi adına GDPI-nin elmi işlər üzrə prorektoru (1970-1974), həmin institutun Azərbaycan ədəbiyyatı və onun tədrisi metodikası kafedrasının dosenti (1974-2003) olmuşdur. Nizami poeziya teatrının bədii rəhbəri və tamaşaların müəllifidir.

1959-cu ildən altı dəfə şəhər Xalq Deputatları Sovetinə deputat seçilmişdir. Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXVII-XXX qurultaylarına nümayəndə seçilmişdir. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin üzvü olmuşdur. Onun “Həmyerlilər”, “Kişilər”, “Yadımdamı”, “Ulduzlar görüşəndə” və b. dram əsərləri Azərbaycanda, eləcə də Rusiyada, Tacikistanda, Bolqarıstanda, Türkiyə və İranda tamaşaya qoyulub. Onun “Dəli Domrul” əsəri əsasında Bakı

Bələdiyyə Teatrının hazırladığı eyni adlı tamaşa İstanbulda keçirilən Kitabı-Dədə Qorqud günlərində uğurla nümayiş etdirilib və türk mətbuatı tərəfindən yüksək qiymət alıb.

Əbdüqəhhar İbrahimovun “İlk busə”, Otar İoselianinin “Araba hələ aşmayıb”, Vasili Şukşinin “Diribaş adamlar” pyeslərini rus dilindən azərbaycancaya çevirmişdir.

İnstitutda oxuduğu müddətdə zəhmətsevərliyi, fəallığı, ədəbiyyata vurğunluğu ilə seçilən Altay Məmmədov İstitut tələbə elmi cəmiyyətinin sədri olmuş, eyni zamanda “Gəncə fəhləsi” qəzetində (1951) korrektor, “Gəncə kommunisti” qəzetində məsul katib müavini (1953-cü il) və məsul katib (1953-1955-ci illərdə) vəzifələrində çalışmışdır.

Altay Məmmədov yaradıcılığa 1950-ci ildə “Ədəbiyyat” qəzetində nəşr olunmuş “Fəhləlikdən alimliyə” adlı очерki ilə başlamışdır.

Cəfər Cabbarlı ənənələrinin davamçısı, xalqına, millətinə kökünə bağlı, onu ülvî bir məhəbbətlə sevən, hər cür köhnəlik qalıqlarından azad etməyə çalışan, ətrafa açıq gözlərlə baxmağa səsləyən Altay Məmmədovun təxminən 22 bədii, elmi və tarixi kitabı nəşr edilmiş, pyesləri Rusiya, Tacikistan, Bolqarıstan və Vyetnamda tamaşaya qoyulmuş, əsərləri rus, ukrayna, latış, ləzgi, bolqar, fransız, ispan, ingilis, ərəb, fars, macar, eston, tamil, tacik dillərinə tərcümə edilmişdir. 1973-1974-cü illərdə “Mahni” adlı kiçik povesti Şri Lanka respublikasında ayrıca kitab halında iki dəfə nəşr edilmişdir.

Yazıçı Cəfər Cabbarlı dramaturgiyasının sənətkarlıq xüsusiyyətlərini araşdırmış, professor Mir Cəlal Paşayevin elmi rəhbərliyi ilə 1964-cü ildə “C.Cabbarlının 1905-ci ildə dramı” mövzusunda yazdığı dissertasiyaya görə Filologiya elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almış, 1965-ci ildə dosent vəzifəsinə seçilmişdir.

Altay Məmmədov eyni zamanda dramaturgiya sahəsində də qələmini sınımış və Azərbaycan tamaşaçısının ürəyinə yol tapmağı bacarmışdır.

Müəllifin “Həmyerlilər” satirik komediyası 1960-cı ildə Kirovabad Dram teatrında, sonralar Dağıstan MSSR-də Kumık teatrında, Sumqayıt, Ağdam, Mingəçevir teatr səhnələrində uğurla tamaşaya qoyulmuşdur.

1964-cü ildə müəllifin “Kişilər” komediyası Kirovabad teatrında daha sonra Ağdam teatrında, həmçinin Tacikistan SSR-də, Azərbaycan Televiziyasında da səhnələşdirilmiş, Sovet ordusu teatrı artistlərinin ifasında bir neçə dəfə Mərkəzi televiziya ilə nümayiş etdirilmiş, Moskva teatr tənqidçiləri tərəfindən müsbət qiymətləndirilmişdir.

1982-ci ildə Kirovabad teatrında tamaşaya qoyulan “Dəli Domrul” qəhrəmanlıq komediyası, Bakı Bələdiyyə teatrı tərəfindən yenidən hazırlanmış və 1999-cu ildə İstanbulda keçirilən “Kitabi-Dədə Qorqud” günlərində uğurla səhnələşdirilmiş, türk mətbuatı və kütləvi informasiya vasitələrinin yüksək qiymət və marağına səbəb olmuşdur.

Altay Məmmədovun M.F. Axundovun “Aldanmış kəvakib” povestinin motivləri əsasında qələmə aldığı, Bakı və Moskva mətbuatının rəğbətini qazanmış “Ulduzlar görüşəndə” qəhrəmanlıq komediyası 1974-cü ildə Kirovabad teatrında səhnələşdirilmişdir.

Müəllifin “Xalq düşməni”, “Müsəlman parlamentindən reportaj”, “Yadımdamı?” və b. dram əsərləri də var. 3 pyesi Moskvada kitab şəklində nəşr edilmişdir.

1989-cu ildən fəaliyyət göstərən Nizami poeziya teatrının yaradıcılarından biri olan Altay Məmmədov dahi şairin əsərləri əsasında 10 ssenari yazmışdır.

Ümumən teatrımızın tanınmasında, müasirləşməsində, inkişaf etməsində, sevilməsində Altay Məmmədovun danılmaz

xidmətləri olmuşdur. O, teatrın inkişafına dair aktual məsələlərlə maraqlanmış, tamaşalara aid resenziyalar çap etdirmiş, səhnə xadimləri – Xalq artistləri Əşrəf Yusifzadə və Ələkbər Seyfi haqqında iki monoqrafiya yazmışdır.

Altay Məmmədov Azərbaycan xalqının tarixi və etnogenezi kimi mühüm məsələlərlə dərinlən maraqlanmış, araşdırmalar aparmış, nəticədə “Oğuz səltənəti” və “Kəngərlər” kimi tədqiqat əsərlərini ərsəyə gətirmişdir. Müəllifin tədqiqat işləri bununla məhdudlaşmır, şifahi xalq ədəbiyyatından başlamış, müasir dövrdəki ədəbiyyatımızın, xüsusən hekayə janrının inkişafını diqqətlə izləmiş, nəticədə “Azərbaycan ədəbiyyatında hekayə”, “Hekayələrdə dini fanatizmin tənqidi”, “Azərbaycan hekayəsi” və s. kimi qiymətli monoqrafiya və elmi əsərlər yaratmışdır.

Görkəmli ədib 2003-cü il iyulun 15-də Gəncədə vəfat etmişdir.

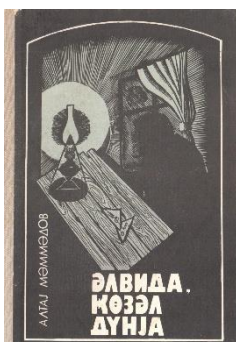
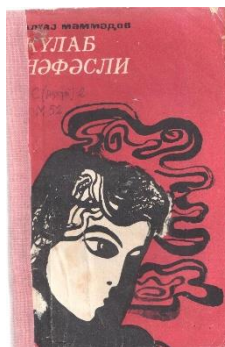
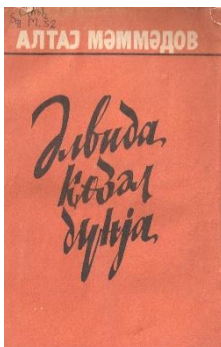
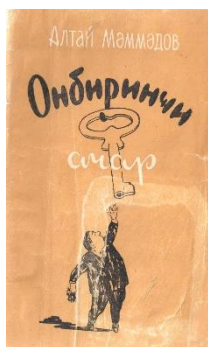
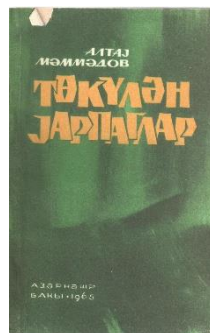
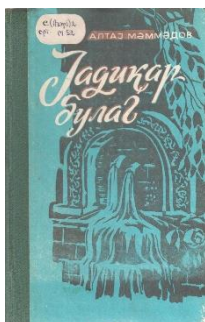
Mükafatları

Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Fəxri fərmanı-14.05.1980

Azərbaycan Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı (1980) və medallarla təltif olunmuşdur.

Görkəmli ədib Altay Məmmədovun anadan olmasının 90 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq, bir sıra tədbirlər: kitab müzakirəsi, oxucu konfransı, rəsm və şeir müsabiqəsi, icmal, dəyirmi masa, ədəbi-bədii gecə keçirilə bilər. Ədibi sevdirmək, yaradıcılığını gənc nəsə və şagirdlərə tanımaq məqsədilə kitabxanada kitab sərgisi təşkil olunmalıdır. Sərgiyə müxtəlif başlıqlarla verilə bilər: “Çoxsahəli ədəbi yaradıcı şəxsiyyət – Altay Məmmədov”, “Yeri görünən yazıçı”, “Gəncədən gələn səs”, “Nasir, dramaturq, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi”, “Gəncənin ədəbiyyat çınarı”, “Gəncənin xan çınarı – Altay Məmmədov”, “Altay Məmmədov dramaturgiyası” və s.

Kitab sәrgisi

Görkəmli şəxsiyyətlər Altay Məmmədov haqqında

Altay Məmmədovun oynaq yumorlu süjetləri diqqəti daha çox cəlb edir. Şirin və ağıllı yumora malik olan Altay Məmmədov sağlam gülüşün güdrətindən məharətlə istifadə edərək, mənalı həyatımızda mənasız ömür sürən, mənsəbpərəst, ictimai mülkiyyətə, xalq malına vicdansız münasibət bəsləyən tüfeyliləri və onların iş üsulunu öz əsərlərinin tənqid hədəfinə çevirmişdir.

Təhsin Məmmədov,
professor

Onunla son görüşümü xatırlayıram. Bu, Gəncədə 2002-ci ilin mart ayına təsadüf edir. Novruz bayramı ərəfəsi idi. Gəncənin Xan çınarı olan Altay Məmmədovun görüşünə getmişdim. Yəni də əzəmətli boyu və gözəl nitqi ilə hər kəsi valeh edirdi. Onu dinlədikcə sanki ruhum dincəlirdi. Söhbət əsnasında maraqlı bir fikri diqqətimi çəkdi və onun bu fikirlərini öz cib dəftərçəmə yazdım. Bu gün yenidən o fikirləri oxuyuram: “Mən Sabir Əhmədlinin “Qanköçürmə stansiyası” əsəri və ümumiyyətlə bu mövzunun dəfələrlə böyründən ötüb keçmişəm, ancaq bu mövzuda belə gözəl bir əsər yazmağın mümkünlüyü heç ağılıma da gəlməyib.

Anar Bürcəliyev,
teatrşünas

İstedadlı yazar Altay Məmmədovun 90 illik yubileyi ilə əlaqədar kitabxanalarda keçiriləcək tədbirlərdən biri “*Altay Məmmədov dünyası*” adlı **dəyirmi masa** ola bilər. Tədbir oxucuların iştirakı ilə kitabxanada keçirilir. İlk olaraq kitabxanaçı səhnəyə çıxıb qonaqları salamlayır və sonra Altay Məmmədovun yaradıcılığı haqqında qısa məlumat verir.

Kitabxanaçı: Altay Məmmədovun formaca qısa, məzmunca dərin, düşündürücü hekayələri xalq tərəfindən xüsusilə sevilmiş, müəllif hələ gənckən Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov, Mehdi Hüseyin, İlyas Əfəndiyev, Mir Cəlal Paşayev, prof. Bəkir Nəbiyev, Qulu Məmmədov, Təhsin Mütəllibov, Məsud Əlioğlu, akad. Məmməd Arif kimi ziyalıların diqqətini çəkmiş, adları çəkilən ziyalılar müəllifin yaradıcılığını, xüsusən də hekayə janrında qazandığı uğurları qeyd etmiş, müsbət fikirlər söyləmişlər.

A.Məmmədovun “On birinci açar”- 1958, “Məhəbbət və gülüş”- 1963, “Tökülən yarpaqlar”- 1965, “Məhəbbətin səsi”- 1968, “Güləb nəfəsli” – 1970, “Yadigar bulaq”- 1977, “Ulduzlar görüşəndə”-1979 və s. kimi kitablarında toplanmış saysız maraqlı, hər dövr üçün aktual hekayələri bu gün də sevilərək oxunur.

1993-cü ilin iyun hadisələrindən sonra ölkədə yaranmış hərc-mərcliyin, vətəndaş qarşıdurmasının ulu öndər Heydər Əliyev cənabları tərəfindən aradan qaldırılması A.Məmmədovun ruhlanmasına, yeni yaradıcılıq uğurlarına imza atmasına təkan vermiş oldu. “Heydər Əliyev və Gəncə” adlı kitab, həmçinin “Bütün vəzifələrdən yüksəkdə dayanan insan”, “Prezident və xalq”, “Həqiqətə söykənən diplomatiya”, “Böyük dönüş ili” kimi oçerklər Heydər Əliyev siyasi xəttinin müdafiəçisi, ona dərin rəğbət bəsləyən yazıçının ulu öndərə olan sevgisinin, minnətdarlığının təzahürü idi.

Kitabxanaçının dəyərli məlumatından sonra tədbirə dəvət olunmuş ədiblər öz çıxışlarına keçid alır.

I iştirakçı: Altay Məmmədov ilk dram əsərinin qələmə alınmasının maraqlı tarixçəsini öz xatirələrində bu cür bölüşür: “Bir gün dostlarımızla birlikdə yeni tamaşanın ilk baxışından sonra oturub yeyib-içirdik. Söhbət əsnasında çox yaxın ailəvi

dostum olan, Xalq artisti Məhəmməd Bürcəliyev qəfil mənə dedi:

- Altay, deyirəm bəlkə bir dram əsəri yazasan. Hə?...

- Nə? Mən? Dram əsəri? Nə danışırsan, ay Məhəmməd? Heç düşünmə.

- Niyə? Çox duzlu və məzəli qələmin var. Elə hekayələrin, oçerklərin bir dünyadır. Sən gəl bir düşün.

- Yaxşı, baxarıq - dedim.

Bu söhbətdən bir müddət keçsə də, Məhəmməd Bürcəliyev yenə də öz fikirlərində israrlı idi və mənə dram əsəri yazmağımı təklif edirdi. Bir gün isə o, mənə “Həmyerlilər” in ideyasını verdi. Mən bu mövzu ətrafında bir xeyli düşündüm və qərara gəldim ki, bir özümü sınayım. Belə də oldu. “Həmyerlilər” i yazdım və pyesi Gəncə Dövlət Dram Teatrının bədii şurasına təqdim etdim. Pyes oxundu və qəbul edildi. Tamaşanın quruluşçu rejissoru isə elə Xalq artisti Məhəmməd Bürcəliyev özü oldu. İlk dram əsərimin səhnə taleyi çox uğurlu oldu.”

Bundan sonra Altay Məmmədov bir-birinin ardınca daha maraqlı, bitkin sujet xətlili və orjinal dram əsərləri ilə diqqət mərkəzində olmağı bacardı. Belə ki, “Kişilər”, “Yadımdamı”, “Ulduzlar görüşəndə”, “Bəraət”, “Dəli Domrul”, “Üçatılan” və başqa əsərlərinin uğurlu səhnə taleyi yaradıcılığının əsas qayəsini təşkil etmiş oldu.

Həmçinin Altay Məmmədov 1958-ci ildə çapdan çıxan “On birinci açar” adlı ilk hekayələr kitabı ilə ədəbiyyata istedadlı bir nasir kimi daxil ola bilmişdir. Onun yaradıcılığında hekayə janrı mühüm yer tutur. “Narinc”, “Anam qocalmışdı”, “Uvertüra”, “Məhəbbətin səsi”, “Gülab nəfəslisi” və s. hekayələri bu janrın gözəl nümunələrindəndir. Xüsusilə, “Məhəbbətin səsi” və “Gülab nəfəslisi” hekayələri o illərdə oxucuların ən çox sevdiyi nəsr əsərlərindən hesab edilirdi. Bu iki hekayədə müəllif saf, təmiz məhəbbətin əbədililiyi ideyasını irəli sürürdü.

II iştirakçı: Altay Məmmədov Gəncədə yaşayırdı, amma onun əsərləri ispan, ingilis, ərəb, fars, macar, eston, tacik və başqa dillərə tərcümə edilirdi, Moskvada üç kitabı çapdan çıxmışdı, “Mahni” povesti Şri-Lankada, Hindistanda ayrıca kitab şəklində oxuculara çatdırılmışdı.

Qeyd etmək lazımdır ki, Altay Məmmədov iki görkəmli Azərbaycan yazıçısı – İlyas Əfəndiyevdən və Ənvər Məmmədخانlıdan sonra lirik hekayə janrının gözəl nümunələrini yaradıb, bu iki görkəmli yazıçının yolunu, şərəflə, uğurla davam etdirib.

Burada heç şübhəsiz, şifahi xalq yaradıcılığı-dastanlar, qaravəllilər, zərbi-məsəllər, rəvayətlər, daha sonra epik poeziyamızda mənzum hekayələri mühüm rol oynayır.

Altay Məmmədov ədəbiyyatşünaslıq elmimizin, ədəbi tənqidin, ədəbiyyat tariximizin də mükəmməl bilicisi idi. Həm klassik, həm də çağdaş ədəbi prosesi dərindən mənimsəməklə yanaşı bu prosesləri daha dərindən təhlil etməklə araşdırmış və böyük oxucu kütləsinin diqqətinə təqdim edə bilmişdir. “Dədə Qorqud”u, Nizamini, Füzulini, Vaqifi, Mirzə Cəlili, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevi hansı elmi səriştəliklə şərh edirdisə, S.Vurğununu, R.Rzani, B.Vahabzadəni, İ.Şıxlını, M.Arazı, Y.Səmədoğlunu, Anarı, Elçini, M.Süleymanlıni, R.Rövşəni, Ə.Salahzadəni, İ.İsmayılzadəni də eyni duyum və fikir aydınlığı ilə təhlil edir, maraqlı mülahizələrini, fikirlərini tələbələri ilə bölüşürdü.

Altay Məmmədov həmçinin öz dövrünün gəncliyinin sevimli şairi Əli Kərimin ən yaxın dostu, sirdaşı idi. Əli Kərim haqqında qəzet-jurnal səhifələrində olan unudulmaz xatirələrini hər zaman böyük şövqlə çap etdirərdi. Çünki onun yaradıcılığı Altay Məmmədov üçün çox əziz idi. Əli Kərim itkisi onu çox ağrıdırdı, bu nisgili daim ürəyində gəzdirirdi.

Bu gün biz də Altay Məmmədov itkisini, ağrısını və nisgilini qəlbimizdə gəzdiririk. Ruhun hər zaman şad olsun, Gəncənin Xan çınarı.

İstedadlı satira yazarı Altay Məmmədov 90 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq keçirilən maraqlı tədbirlərdən biri də “*Əlvida gözəl dünya*” adlı **konfransdır**. Bu məqsədlə kitabxanaçı bir neçə ali məktəblərlə əməkdaşlıq edir. O ali məktəb tələbələrini və oxucuları kitabxanaya cəlb etməklə elm adamı, ədibşünas Altay Məmmədovun gördüyü işlər və ədibin kitabları ilə tanış edir. Kitabxanaya abunə olan tələbə və oxucular görkəmli elm xadiminin gördüyü işlərlə yaxından tanış olurlar. Daha sonra kitabxanaçı sözügedən tədbir üçün müəyyən olunmuş tarixdə oxucuları kitabxanaya dəvət edir. İlk olaraq kitabxanaçı ziyalı qələm sahibi, ədəbiyyatşünas, dramaturq, həyat və yaradıcılığı Altay Məmmədovun haqqında oxucuları məlumatlandırır. Daha sonra sözü iştirakçılara verir.

Vaqif Yusifli: Mən onunla yalnız bircə dəfə, 1981-ci ildə Gəncədə görüşmüşəm. Amma o görüşə qədər onun hekayələrini və pyeslərini oxumuş, elmi əsərləri ilə də tanış olmuşdum. Bilirdim ki, qədim Gəncənin ədəbi mühitində bu adamın müstəsna rolu var. İndi üstündən illər keçib. O, aramızda yoxdur, 2003-cü ildə dünyasını dəyişib, amma XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində onun da öz yeri var. “Hərənin öz yeri var, məhz o yerdə o, bütün varlığı ilə görünə bilər”- bu sözlərin müəllifi odur-Altay Məmmədov. Altay Məmmədov haqqında düşünəndə öncə qədim Azərbaycan şəhəri çinarlı Gəncə yada düşür. O Gəncə ki, dünyaya Nizami kimi bir başqa torpağın yetirə bilməyəcəyi dahini bəxş edib. Əsrlər boyu çox-çox maddi dağıntıya, işğala məruz qalsa da, Gəncə öz gözəlliyini, nizamiliyini, məhsətliyini itirmədi, saf qaldı, təmiz qaldı, həmişə təbiətinin gözəlliyini və poeziya havasını saxladı. Altay Məmmədov da bu torpaqda doğulub və demək olar ki, ömründə

bircə il belə Gəncədən ayrı düşməmişdir. Burada yerinə düşərsə...bir ifadə işlətmək istəyirəm: Altay Məmmədov öz nəsr, dramaturgiyası ilə Azərbaycan ədəbiyyatının Gəncə budaqlarından biridir.

“Məhəbbətin səsi” və “Gülab nəfəsləri” hekayələri o illərdə oxucuların ən çox sevdiyi nəsr əsərlərindən idi. Bu iki hekayədə müəllifin saf, təmiz məhəbbətin əbədiliyi ideyasını irəli sürürdü. Cavan bir həkim gözəl gələcəyi olan bir müğənni qızı yol qəzası zamanı xilas edib həyata qaytarır. Bundan sonra ilk məhəbbətin ocağı çox gur yanmağa başlayır. Bircə qalır evlənmək... Amma həkimin qaraqabaq, zəhlili atası “sənə uşaq anası lazımdır, evinə dirək gərəkdir, oxuyan yox” deyib oğlunu bu fikirdən çəkindirir. “Mən atamdan qaça bilərdim, lap onun gözündən iraq yerdə, başqa bir şəhərdə ailə qura bilərdim. Yox, bu mümkün deyildi, atam mənim qan damarlarımda axırdı, atam mənim beynimdə, ürəyimdə idi, atamın xasiyyəti mənim varlığıma hopmuşdu. İnsan bəyəm özü-özündən qaça bilərmidi?” -beləliklə quruluşu bir ailə həyatının ilk sınağına tab gətirmir, könlüllər ayrı düşür. Amma müğənni qızın səsi bütün ömrü boyu həkimi təqib edir, dünyanın hər yerində o səs məhəbbət nəğmələri oxuyur. “Mən üzümü yuxarı tutdum: oxu, bülbül dedim, mənim kimiləri sən qədrini bilməzlər” (“Məhəbbətin səsi”) Müəllif “Gülab nəfəsləri” hekayəsində yenə həmin mövzuya qayıdır. İstəməyərək, sevməyərək ailə həyatı qurulursa, günlərin birində o ocağın odu sönməlidir – hekayədə işlədiyi yerdə bir qəza nəticəsində ağır, ələcsiz xəstəliyə tutulan bir mühəndisin son ayları, son günləri təsvir olunur. Həyat yoldaşı anasının təkidilə xəstəni tərk edir, başqası ilə evlənir. Elə bu anlarda xəstənin vaxtilə sevdiyi qız ona baş çəkir və son nəfəsinə qədər onun qulluğunda dayanır. O, bu ailəyə elə bir sevinc, nikbinlik gətirir ki, xəstə ölənlərin ən xoşbəxtinə çevrilir. Odur ki, hekayəni nəql edən uşaq deyir: “Önümüzdə atamın işıltılı gözlü büstü. Arxada başdan-başa qara

geyimli hönkürən bir qadın... güləb nəfəsli bir qadın. O məni gözləyir. Ürəyimdən səssiz, lakin dünyanı bürüyən bir qışqırıq qopur: -Niyə mənim anam sən deyilsən?!" Altay Məmmədovun hekayələrində lirik hissələrin təsviri, obrazların psixoloji aləmini təsirli boyalarla əks etdirilməsi xüsusilə diqqəti cəlb edir.

Onun "Narınc" hekayəsi başdan-ayağa lirik hissələrin təsviri üzərində qurulub. İstər hekayənin təhkiyəsində, istərsə də obrazların duyğu və düşüncələrinin təsvirində bu lirika aparıcıdır. Hekayədə (əslində, buna miniatür povest də demək olar) çox qəmli bir hadisə nəql edilir. Təhkiyəçi məşhur bir akademikdir, o, doğma şəhərinə-Gəncəyə qayıdarkən orta məktəb illərini xatırlayır. Bir vaxtlar "xurmayı hörüklərinin ucları dəftərinin üstünə düşən" Narıncı yada salır. O Narınc ki, sinifdə birincidir, müəllimlər onu çox istəyir, qüvvətli hafizəsi var, Səməd Vurğunun "Azad ilham" kitabındakı bütün şeir və poemaları əzbər bilir, müəllimlər çox zaman Narıncı ilə ərlə öz səviyyələrində olan bir şəxs kimi davranırlar. Hamı bu qızın xoşbəxt olacağına inanır. Amma... sən saydığını say, gör fələk nə sayır. Bir də görürlər ki, Narınc göyərtili bazarında piştaxta arxasında ispanaq satır. Buna səbəb müharibədir. Ona nə qədər dil tökürlərsə, məktəbə qayıtmır. Beləcə illər keçir, Narıncın sinif yoldaşları ali təhsil alırlar, hərəsi bir sənət sahibi olur, amma Narınc bazardan ayrılmır. Bazardan qazandığı pulla on iki otaqlı ev tikdirir, qapısında "Volqa" dayanıb, uşaqları ali təhsillidir. Amma o, təhsilini davam etdirsəydi böyük adam olacaqdı, hansısa bir elmin zirvəsini fəth edəcəkdə. İndi isə... "Narıncın gəldiyi yol qurtardı. Məndən çox uzaqlarda dayandı. Əllərimi uzatdım, əllərini uzatdı, göydən dolu tökdü, göydən dəmir pullar yağdı, qollarım qırılırdı, tablaya bilməyib, qanına qəltan olmuş əllərimi yanıma saldım. Pul yağışı qatılışib dumana döndü, xurmayı saçlı, mavi lentli qızı uddu. Uzaqlardan, lap uzaqlardan mavi gözlü qız əllərini uzadıb harayasa qaçırırdı...

Yaxında piştaxta arxasında qarıya bənzər bir qadın səliqə ilə üst-üstə qalaqlanmış pulları sıgallaya-sıgallaya doqnuldanırdı”.

İllər keçdi və Altay Məmmədov “Azərbaycan hekayəsi” adlı çox sanballı bir monoqrafiya yazıb ortaya qoydu. Həmin monoqrafiyada realist Azərbaycan hekayəsinin keçdiyi yol bir alim-tədqiqatçı səriştəsi və səliqəsilə təhlilə cəlb olunmuşdu. Müəllif bu əsərində Azərbaycan hekayəsinin qaynaqlarına üz tutur, yəni realist hekayənin yaranmasına qədərki mərhələni araşdırır. Burada heç şübhəsiz, şifahi xalq yaradıcılığı-dastanlar, qaravəllilər, zərbi-məsəllər, rəvayətlər, daha sonra epik poeziyamızda mənzum hekayələr mühüm rol oynamışdır. Altay müəllim Azərbaycan mətbuatında dərc edilən ilk klassik realist hekayə, əlbəttə, Mirzə Cəlilin “Poçt qutusu”dur deyir və onu yeni Azərbaycan hekayəsinin manifesti adlandırır. Yeri gəlmişkən, mən Altay Məmmədovun bir monoqrafiyasından da qısaca söz açmaq istəyirəm. Əvvəlcə, mənə çox qərribə gəldi ki, tanınmış bir yazıçı-dramaturq-ədəbiyyatşünas Altay Məmmədov yaşca özündən xeyli cavan Paşa Qəlbinurdan, onun yaradıcılığından nə yazacaq və necə yazacaq? Çünki Altay müəllim bir alim kimi əsəsən nəsr tədqiqatçısı idi, poeziyadan heç yazmayıb..Həm də göz cərrahı kimi bütün dünyada tanınmaq hələ söz cərrahı kimi tanınmaq deyil. Poeziya aləmində “marşal” olmaq son dərəcə çətindir və bu çağda heç mümkün deyil. Ancaq Paşa Qəlbinur göz cərrahlığında olduğu kimi, şairliyində də istedadlıdır və onun şair fərdiyyətini, özünəməxsusluğunu açıqlamaq istəyi monoqrafiyanın hər səhifəsində duyulur. Altay müəllim belə bir fikir irəli sürür ki, Paşa Qəlbinur öncə şairdir, sonra həkim. Və onun poeziyasındakı işıqdır bütün dünyada tanınmağına səbəb olan cərrahlığının mayası. Monoqrafiya bu sözlərlə başlayır: “Azərbaycanın poeziya məbədgahı min il əvvəl qurulub. Burada Xaqani var, Nizami var, Məhsəti var, Füzuli var, Şah İsmayıl

Xətai var, Vaqif var, Vidadi var, Sabir var, Cavid var və daha kimlər var. Bu məbədgahın təkcə içərisinə boylanmaq da hər hansı bir şairdən ürək istəyir. Ürəyi məhəbbətlə dolu olan Paşa Qəlbınur bu məbədgaha daxil olmaq istəyi ilə cəsəətli addım atmışdır. Onun buna haqqı var, çünki o, şairliyə həkimlikdən əvvəl başlamış bu ilk məhəbbətinə heç vaxt üzüdünlük çıxmamışdır”. Bu kitabda məni ən çox heyrətə salan Altay müəllimin Paşa Qəlbınurun az qala hər şeirini “xırdalaması”, bu xırdalıqlarda gözə çarpan və gözə çarpmayan incə poetik mənaları aşkarlamasıdır. Hiss edirsən ki, o, Paşa Qəlbınura istedadlı bir şair kimi yanaşır və bu istedadın poeziyadakı hər bir çalarını nümayiş etdirməyə çalışır. Altay Məmmədov həm də tanınmış dramaturq idi.

1964-cü ildə Gəncə teatrı A.Məmmədovun “Kişilər” komediyasına müraciət etdi. Bu əsərdə tənqid hədəfləri arvadlarının əməyi hesabına dolanan, faydalı işlərlə deyil, ziyankarlıqla məşğul olan “kişilər” idi. Güclü tənqid pafosu hiss edilməsə də, gülüş bol idi bu əsərdə. Həm “Kişilər”, həm də “Həmyerlilər” uzun müddət teatrların səhnəsindən düşmədi. Daha sonrakı illərdə “Yadımdamı”, “Ulduzlar görüşəndə”, “Dəli Domrul”, “Bəraət”, “Ermənistan parlamentindən reportaj” pyesləri yarandı. Mən “Yadımdamı” tamaşasına bizim Gəncə Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində baxmışam və bu əsər neçə ilin həmin teatrın repertuarında möhkəm yer tutub. Pyesdə cəmi dörd personaj var: Zaur, Dinar, Gülsün, Səlim. Zaur-əvvəl Tibb institutunun tələbələri, sonra isə bir xəstəxananın həkim-cərrahları. Zaur Gülsünü sevir, ancaq bu hissini qətiyyənlə açıq şəkildə bürüzə vermir, Gülsün də onu sevir və Zaurdan fərqli olaraq sevgisini gizlətmir də...Səlim Gülsünün qardaşıdır və bacısının Zaura sevgisini ürəyində alqışlayır. Əsərdə bütün mənfi cəhətləri ilə Zaura əks olan Dinardır. Tələbəlik illərində yüksək təqəüdə namizədlər sırasında o da var, amma bilir ki,

təqaüdü ona verməyəcəklər. Buna görə də institut direktorluğuna Zaurdan danos yazır və təqaüd ona verilir. Zaur bir qədər laübalı və özündən narazıdır, ətrafında ona qarşı münasibətin kəskinləşdiyini görəndə içkiyə qurşanır. İllər keçir. İndi Dinar, Gülsün və Səlim bir xəstəxanada işləyirlər. Dinar məşhur cərrah kimi tanınır, amma xəstələri sağaltmamışdan əvvəl onların qohumlarından pul alır. İndi onun qarşısında heç bir maneə yoxdur. İnstitutu bitirəndən sonra haralarasa qeyb olan Zaur da görünür. Tezliklə Gülsünlə toyları olacaq. Və birdən... Zaur həmin xəstəxanaya işə göndərilir. Dinarın qara günləri başlayır. Bu illər ərzində Zaur bir cərrah kimi kamilləşmiş, elmlər doktoru olmuşdur. Dinar və Gülsün ona “çıx get” deyirlər, amma Zaur getmir. Birincisi; sübut edir ki, o, Dinardan daha yaxşı cərrahdır, bir neçə ağır əməliyyatı uğurla həyata keçirir. İkincisi; Dinarın dəyişmədiyini, hələ də insan yox, ikiayaqlı məxluq olduğunu, Gülsünə layiq olmadığını üzünə söyləyir. Üçüncüsü; Gülsündə əvvəlki hissləri oyadır, məhəbbətini qaytarır. Son anda daha getməyəcəyini qərarlaşdırır, Gülsünün qarşısında diz çökür. Burada bir də onu xatırladım ki, Altay Məmmədov Gəncədə Nizami Dövlət Poeziya Teatrının yaradıcılarından biriydi və o teatrın bir çox tamaşalarının ssenarilərini də Altay müəllim yazmışdı”.

Altay Məmmədovu və onun əsərlərini oxuculara tanıtmmaq məqsədilə kitabxanada bir çox tədbirlər keçirmək olar. Məsələn, bu məqsədlə kitabxanaçı bir neçə məktəblə sıx əməkdaşlıq edir. O şagirdləri, xüsusən də, yuxarı sinif şagirdlərini kitabxanaya cəlb etməklə şairin əsərləri ilə tanış edir. Kitabxanaya abunə olan şagirdlər Altay Məmmədovun əsərlərini oxuyur, onun yaradıcılığı ilə yaxından tanış olurlar. Bu vaxt ərzində kitabxanaçı yuxarı sinif şagirdləri ilə Altay Məmmədovun bir sıra hekayələrini səhnələşdirə bilər. Məsələn:

ədibin sevilən əsərlərindən biri olan “Anam qocalmışdı” hekayəsinin əsasında *səhnəcik hazırlamaq olar*.

Öncə səhndə əsərlərə uyğun olaraq, dekorasiya hazırlanır. İştirakçılar canlandırdıqları obrazlara uyğun paltarlar geyinirlər.

Altay Məmmədovun yubileyi ilə bağlı kitabxanada keçirilən tədbirlərdən biri də “**Altay müəllimin baxışları**” adlı “**Bibliografik icmal**” dır. Kitabxanaçı bibliografik icmal keçirərkən oxuculara ədibin kitabları, eləcə də “Seçilmiş əsərləri” adlı kitabı haqqında məlumat verir.

Kitabxanaçı: Ədibin sərgidə yer alan kitablarından biri “Yadigar bulaq”dır. İstedadlı yazıçı və dramaturq Altay Məmmədovun bu kitabına onun müxtəlif illərdə yazdığı povest və hekayələri, eləcə də “Yadımdamı” pyesi daxildir.

Müasir insanın şəxsi və ictimai həyatından bəhs edən bu əsərlər günün ən aktual problemlərinə toxunur, oxucunu düşündürən vacib məsələlərə cavab verir.

“Yadımdamı” olduqca vacib bir məsələyə-həkim xəstə münasibətlərinə həsr olunmuşdur. Şəxsi ləyaqət, təmizlik, yüksək vətəndaşlıq borcu bu əsərin ana xəttini təşkil edir.

Ədibin sərgidə yer alan kitablarından biri Altay Məmmədovun “Ulduzlar görüşəndə” kitabıdır. Altay Məmmədov tanınmış, öz üslubu olan nasirlərdəndir.

Kitabda toplanmış həyati faktlarla zəngin olan bu hekayələrin qəhrəmanları, əsasən gənclərdir. İctimai borca düzgün münasibət bəsləyən, həyatın mənasını əməkdə görə, qurudub – yaradan, sevən, sevilən müasir insanlardır. Asan yolla qazanc tapmağa çalışan, müftəxorluq və şöhrətpərəstlik azarına tutulanlar sərrast yazıçı qələmilə ifşa olunmuşlar.

Kitaba həmçinin M.F.Axundovun “Aldanmış kəvakib” povestinin mövzusu üzrə yazılmış “Ulduzlar görüşəndə” pyesi də daxil edilmişdir.

Ədibin sərgidə yer alan növbəti kitabından biri də “Dəli Domrul” kitabıdır. Altay Məmmədovun bu kitabına onun pyes, povest və hekayələri daxil edilmişdir. Müəllifin əsərlərində zəhmət adamına böyük məhəbbət, mərdlik, mübarizlik kimi gözəl xüsusiyyətlər tərənnüm edilir.

Ədibin sərgidə yer alan növbəti kitabından biri də “Əlvida gözəl dünya” kitabıdır. “Əlvida gözəl dünya” romanında, ömrünü, gününü xalqın səadətinə həsr etmiş bir kommunistin keçdiyi bir yoldan bəhs olunur. Ədibin sərgidə yer alan növbəti kitabından biri də “Tökülən yarpaqlar” kitabıdır.

Tədbirin sonunda iştirakçılar Altay Məmmədovun “Haralısan, Əmioğlu” əsərini səhnələşdirir.

Ədəbiyyat siyahısı

Əsərləri

Baş tutmamış çevriliş. - Bakı : EL-ALliance, 2003. - 272 s.
Narınc. - Bakı : Vətənoğlu, 2014. - 128 s.

Kiril qrafikası ilə

Dəli Domrul : pyeslər, povest və hekayələr. - Bakı : Gənclik, 1981. - 361, [1] s.

Ələkbər Seyfi. - Bakı : İşiq, 1976. - 42 s.

Əlvida, gözəl dünya : roman. - Bakı : Yazıçı, 1988. - 383, [1] s.

Gülab nəfəsli : povest və hekayələr. - Bakı : Gənclik, 1970. - 155 s.

Kəngərlər, ən qədim türk dövlətləri silsiləsindən. - Bakı : Azərnəşr, 1996. - 131 s.

Məhəbbətin səsi : hekayələr. - Bakı : Gənclik, 1968. - 95 s.

On birinci açar : hekayələr. - Bakı : Uşaqgəncnəşr, 1958. - 58 s.

Tökülən yarpaqlar : hekayələr və pyeslər. - Bakı : Azərnəşr, 1965. - 179, [1] s.

Ulduzlar görüşəndə : pyes və hekayələr. - Bakı : Gənclik, 1979. - 202 s.

Yadigar bulaq : povest, hekayələr və dram. - Bakı : Azərnəşr, 1977. - 188 s.

Haqqında

Dövri mətbuatda

Bürçəliyev A. Yeri görünən yazıçı : Gəncənin xan çinarı - Altay Məmmədov // Səs. - 2015. - 16 may. - № 89. - S. 12.

Əlioğlu P. Əsərləri ilə yaşayan unudulmaz ədib // 525-ci qəzet. - 2020. - 13 may. - № 43. - S. 20-21.

Hüseynoğlu S. Altay müəllimin baxışları // Ədəbiyyat qəzeti. – 2010. - 15 oktyabr. – S. 4.

Xəlilzadə F. Gəncədən gələn səs : Altay Məmmədov – 80 // Azərbaycan. – 2010. – 24 noyabr. – S.7.

Gəncənin xan çinari – Altay Məmmədov

(metodik vəsait)

**Ünvan: AZ-1022 Bakı şəh., S. Vurğun küç. 88;
E-mail: info@clb.az
URL: www.clb.az**

F. Köçərli adına Respublika
Uşaq Kitabxanasında
çap olunmuşdur.
Sifariş: 20
Çapa imzalanmışdır: 01.05.2020
Tirajı: 100
Pulsuz